

מלבישן בצירופי אותיות, בדבורים מדבורים שונים בפנים מסבירות עד שיגיעו גם אל הזולת, אשר בהמשכה וירידה זו מעליון לתחתון מתגשמת דקות השכלת המוח מתעבה זכות רגש הלב מאותה דקות ובהירות שהיו להן מקודם לכן, ולזאת יכולים בצדק לתאר בכללות אותיות הדבור בשם אותיות הירידה – הנה בנגוד לזה, אותיות הנגון בכללותן הן אותיות העליה.

אותיות הנגינה – אומר כ"ק אדמו"ר באחת משיחותיו – הן אותיות העליה, המרוממות ומעלות את האדם למדריגה גבוהה. באותה שעה שמנגן הרי הוא נסגר ונשקע כולו בחדר שלפנים מחדר ממסתורי נפשו ולשעה איננו כלל ממהותו הגלויה, כי אז הוא נדבק בעצמותה של הנפש.

ע"י אותיות הנגינה מתעלה האדם והרי הוא נמשך ברום המעלות של היכלי האור וגילוי נשמתו, אשר קו"י-אור אלה דוחים, עכ"פ לשעה, את כל הלא-טוב הצבור בנפשו. כי אותיות הנגינה מעוררות בו, בהאדם, את הטוב הפנימי והנעלם, הזך והברור, אשר פועל התגברות הצורה על החומר.

אותיות הנגינה איפוא אינן מורידות מעליון לתחתון, כי אם אדרבה, הן מגביהות ומרוממות מתחתון לעליון. וכשהאדם מתעורר בכל רצונו ותשוקתו לעליה בהיכלי אור נשמתו הפנימית, אזי הוא מטפס ועולה בשליבות סולם הנגון ושם הוא יכול לינק מלשד עצם נשמתו – שכולו טוב.

כי אמנם, הנסתר והנעלם שבכל איש-ישראל – מלמדת אותנו תורת החסידות הוא כולו טוב, זך וברור וכשהוא מתעלה באמצעות הנגון הלבבי והנפשי, שאז מתגלה הטוב הצפון והנעלם מחדרי-נשמתו, הרי האדם נעשה מזוכך ומשובח יותר, עכ"פ באותה שעה מכל האמור לעיל מסתבר, שהנגינה החבדי"ת אינה משמשת רק בתור אמצעי ועזר להתגלות החסידות, אלא שלפעמים היא נחשבת כטבעת חשובה ממהות החסידות עצמה.

כי ישנם כמה מיני נגונים חב"דיים: יש נגון המביא לידי התעוררות הכונה בתפילה, ויש נגון הבא מתוך התעוררות הכונה, שאז הנגון בעצמו הוא המשך כונה זו, שמעורר ומגלה את הטוב טעם והנועם הנפשי בהשכלת אלקות, שאלי' הוא מתכון ומתדבק בכל נפשו.

ידוע שהאדמו"ר הזקן רכש לו הרבה נפשות בחוש נגינתו. מסופר גם עליו, שבהיותו פעם בעיר שקלאוו המלאה גאונים וחכמים,

וכשסבבוהו והקיפוהו בקושיותיהם וספיקותיהם בים-התלמוד, נגן האדמו"ר לפנייהם אחד מנגוניו המלאים דביקות עצומה, אשר פעל כל כך על חושיהם שלל השומעים שנתעוררו ברגש ועליצות הנפש, עד אשר נפקחו מעינות חכמתם וזשכלם ונפתרו להם כל קושיותיהם וספיקותיהם מעצמם.

פעם אחרת, מסופר, השיב האדמו"ר הזקן לחבר אברכים לומדים, אשר התאוננו לפניו על אי-הבנת ספרו ה"תניא", והשיבם הוא, שבכדי להבין את התניא – זקוקים לנגינה חסידית... כיוצא בו אמר אחד מגדולי חסידי חב"ד, הרה"ח ר' הלל מפאריטש: "מי שאין לו חוש בנגינה אין לו חוש בחסידות". נוסחא אחרת אומרת: "מי שיש לו חוש בנגינה – יש לו חוש יותר טוב בחסידות".

וכך מרוקמת ושזורה היא הנגינה בחייהם של חסידי חב"ד, בשמשה כלי מבטא לשמחתם או להתמרמרותם. וזאת, לאו דוקא על ידי נגון שלם, כי לפעמים מספיקה גם תנועה אחת או אפילו "קמט" חסידי אחד. כי באמת רב כחה של הנגינה החבדי"ת, עד שאפילו רק בתנועה אחת יכול החסיד להביע את כל מאוויי הנפש וביטוייה.

החסידים הראשונים כשהיו הולכים לביקור "יחידות" אצל רבם, היו כל געגועיהם ותקוותם נרגשים אף בתנועה אחת חרישית שהיו מנגנים בינם לבין עצמם, וכשהיו יוצאים מחדר רבם, היה נרגש בנגונם – שמחת נפש יתירה, מהוראותיו של רבם שקיבלו ממנו להוציאן מן הכח אל הפועל.

וכן שימש הנגון ביטוי מיוחד בכל המאורעות החשובים בחייהם של חסידי חב"ד ובפרט בעניני התורה והמצוה. כי הנגון הריהו מפתח החוש והכשרון, המכניס אור בהיר וחיות נפשית בענין שבו עוסקים – והרי זהו העיקר בתהליכותיו של החסיד, שכל פעולותיו הרוחניות יהיו ספוגות חיות יתרה ויזרח בהן אור פנימיות הנפש.

וזהו ערכה הנעלה של החסידות החבדי"ת, אשר בכל ענין הנכנס לתחום עבודתה, היא מייגעת למצוא את הפנימיות והעצמיות שבהדבר. וכן פעולתה בשטח הנגינה.

בעת שתנועת החסידות הכללית הפיחה רוח חיים חדשים בעוררה את הנשמה שבגוף הנגינה הישראלית, – זכתה החסידות החבדי"ת

להדליק את הנר הפנימי החבוי בנשמה זו ולהפיק אורה לרבים בדרך הכבושה והסלולה של שיטת החב"ד¹.

הוד כ"ק אדמו"ר האמצעי – רבי דובער בנו של רבנו הזקן –
אמר:

אבא – כ"ק רבנו הזקן – יכול היה להכנס בקרבו של חסיד ולשרש את הלא טוב – על ידי אמירת חסידות או בניגון...².

...בין עשרת הזכותים של רבנו הזקן, חישבו זקני החסידים את עשרת ניגוניו של רבנו הזקן הפועלים התעוררות תשובה ודביקות³.

בחתונתו של אחד מנכדי רבנו הזקן, בזמן נשיאותו של הצמח צדק, אמר הצמח צדק בסעודת החופה את המאמר (ירושלמי שבת פ"א ה"ב): האומר שמועה בשם אומרה יהא רואה – יראה – את בעל השמועה כאלו עומד לנגדו – הרי זה הן בחזרת תורתו של בעל השמועה, מעשה או ניגון.

(בשיחת כ' כסלו תרצ"ד יש עוד הוספה זו: כשחוזרים על דבר תורה מתאחדים עם הנר"נ של בעל השמועה, כששרים נגונו של בעל השמועה, מתאחדים בחיה יחידה של בעל השמועה).

הרבי הסבא – רבנו הזקן – סדר את הניגון של ארבע הבבות כנגד ארבעת העולמות אצילות, בריאה, יצירה, עשיה. ולכן הבבא הרביעית המכוננת כנגד עולם האצילות, אין לה סוף, והסוף חוזר לבבא הראשונה המכוננת נגד עולם העשיה.

זקני הוד כ"ק אדמו"ר מוהר"ש סיפר להוד כ"ק אדמו"ר, כששרו ניגון זה היו כולם עומדים בהתעוררות גדולה וכל אחד תר בעיניו אם הרבי – רבנו הזקן – עומד לידו⁴.

(1) קטע מהמבוא ל"ספר הניגונים", להרב שמואל ז"ל זלמנוב, עמודים יט-כב.

(2) שיחת שמחת תורה תרפ"ט.

(3) לקוטי דיבורים כרך ד' עמוד 1436.

(4) שיחת י"ט כסלו תרצ"א.

רבנו הזקן היה כל דיבוריו בניגון⁵.

נגינה נחשבת בין הדברים הרציניים ביותר בדרכי החסידים. ידועים הם עשרת ניגוניו שרבנו הזקן חברם, ניגונים מיוחדים לזמנים שונים.

הניגון הגדול של ארבע הבבות לימד אותנו אבא – אדמו"ר הרש"ב – ונתן לנו להבין שארבעת הבבות הן כנגד ארבעת העולמות אצילות בריאה יצירה ועשיה מלמטה למעלה.

בין עשרת הניגונים ישנם ניגונים קצרים בני תנועה אחת, אלו הן תנועות שהיה מנגן במועדים קבועים.

את הניגון הגדול הזה היו רגילים לנגן בליובאוויטש רק בזמנים קבועים ביי"ט כסלו, בשמחות למשל ברית, בר מצוה, חתונה וגם בחדש אלול בעת התפלה⁶.

ביי"ט כסלו תרס"ג צוה כ"ק אדמו"ר הרה"ק – הרש"ב – לנגן את הניגון הידוע של הרבי ואמר: ניגון צריכים ללמדו ולהתעמק בו⁷.

...עבר זמן רב והרבי הזקן התחיל לנגן את ניגונו הידוע, כל בבא חזר עליה פעמיים ואת הבבא הרביעית, כמה פעמים.

ובשעה שהרבי שר היו כל הנוכחים בבית המדרש הגדול ובבנין הסמוך מקושרים במחשבותיהם, כחותיהם וחושיהם בנגינתו של הרבי. כל בבא ובבא שהרבי שר – עוררה חלק מיוחד בנפש, כל אחד לפי ערכו הגביה הניגון מעמדו ומצבו.

רבי יוסף כלבו ורבי איסר קיסעס אמרו שבשעה שהרבי שר, נזכרו מכל מה שעבר עליהם מיום עמדם על דעתם⁸.

(5) שיחת י"ב תמוז תרצ"ב.

(6) לקוטי דבורים כרך א' עמוד קב.

(7) שם עמוד 334.

(8) לקוטי דבורים כרך ב' עמוד 530.

קולו של רבנו הזקן היה חזק ורחב במאד שהטיל אימה⁹.

החסיד ר' אלעזר חיים זשלאבינער היה רגיל לומר שרבנו הזקן אמר לו שעל ידי ניגון נעשה אתדבקות רוחא ברוחא¹⁰.

...במענה על שאלתך אודות הניגון של הוד כ"ק רבנו הזקן בעל הארבע בבות, הנה הרבה ספורים וביאורים שמעתי בענין זה ורובם רשומים אצלי כפי סדר זמניהם, ואכתוב לך ענין אחד בזה, באשר רשימתי זו נמצאת אתי.

בליל חג החגים, י"ט כסלו תרס"ג, בעת ההתועדות באולם הגדול דישיבת תומכי תמימים בליובאוויטש, הואיל הוד כ"ק אאמו"ר הרה"ק זצוקללה"ה נבג"מ זי"ע לאמר, כי התלמידים ינגנו את הניגון של הוד כ"ק רבנו הזקן הנודע ונקוב בשם: הניגון של ארבע בבות. בעת ההיא היתה בתוכי תלמידי ישיבת תומכי תמימים קבוצה מיוחדת של מנגנים, תחת הנהלתו של אחד התלמידים ושמו נתן נטע מפאהאר.

סיבת התיסדות קבוצת מנגנים היתה אחת השיחות קדש בשמחת תורה תר"ס אשר הואיל הוד כ"ק אאמו"ר הרה"ק לשוחח ברבים בענין עבודה שבלב בעבודת התפלה אשר עבודה זו באריכות התפלה וההתבוננות כל אחד לפי יכולתו, היא חובת גברא. תורה ותפלה הם שני עולמות שא"ל אחד ציוה עליהם ומרועה אחד ניתנו לנו.

שני העולמות של תורה ותפלה, הרי מלבד זאת שמחולקים הם בזמן, שזמן תורה לחוד וזמן תפלה לחוד – מחולקים הם אפילו בניגוניהם, אינו דומה ניגון של תורה לניגון של תפלה. אין כאן המקום להעתיק השיחה הק' ההיא, כי אם בהנוגע לענינו בענין הנגינה, אשר ביאר גודל ענינה והמקום החשוב אשר הנגינה תופסת בדרכי החסידות. אז הואיל הוד כ"ק אאמו"ר הרה"ק לבאר המאמר קול מעורר

(9) שם עמוד 556.

(10) שם עמוד שלה.

הכונה. והאריך להסביר פעולת הנגינה על הילוך המחשבה וטיב ההתעמקות, פעולתה בהתעוררות הלב, התעוררות הרוח, עליזת הנפש ועליצותה.

בהסבר מיוחד ביאר ההבדל בין קול מעורר הכונה, לשיר וזמרת הלויים והא דאמרו כל בעלי השיר יוצאין בשיר ונמשכין בשיר. אחרי חג הסוכות בועידה ראשונה של תלמידי ישיבת תומכי תמימים החליטו, כי תלמידי הישיבה ישימו לב להתלמד לנגן ניגוני החסידים.

ההחלטה באה לפעולות וכעבור איזה שבועות הנה נשמע בכל שבת ושבת קודם אמירת המאמר, ובין מנחה למעריב אחר חזרת המאמר, קולם של התלמידים בניגונים מניגונים שונים.

כשתי שנים הנה מזמן לזמן גדלה קבוצת המנגנים, אבל בכל זה לא היה בזה משטר וסדר הן בידיעת הניגונים על ברור והן באופן נגינתם בהברה ברורה עד אשר בא התלמיד נתן נטע מפאהאר בשנת תרס"ב. התלמיד נתן נטע מפאהאר, מלבד נעימת קולו, היה לו חוש נעלה בשיר ובמנגינותיו יקח לבבות, והוא סידר את קבוצת המנגנים ויעמוד בראש ההנהגה.

כמה פעמים אמר הוד כ"ק אדמו"ר הרה"ק, כי נהנה הוא אשר נסדר קבוצת מנגנים בתוככי תלמידי תומכי תמימים, כי כך דרכו של הפנימי, אשר כל דבר מסודר אצלו ומה גם ענין הנגינה, אשר הוא אחד ממפתחי החוש והכשרון.

חג השבועות תרס"ב קודם אמירת המאמר היה פעם הראשון אשר התלמיד נתן נטע מפאהאר עמד בראש קבוצת המנגנים לנגן בסדר נפלא אשר הכין מראש, מה שהפליא את השומעים וביחוד את הרה"ח הרב ר' יהודה ליב האפמן שהיה מנגן גדול.

ביום השני בעת הסעודה נגנו קבוצת התלמידים תחת הנהלתו של התלמיד נתן נטע מפאהאר, והוד כ"ק אדמו"ר הרה"ק שבחו על זה אשר נתן עצמו לסדר נגינת הניגונים על בורים...

בשעה חצי החמישית בקר — בהתועדות כ' כסלו תרס"ג בלויבאוויטש — הואיל כ"ק אדמו"ר הרה"ק לצוות לנגן את הניגון בן ד' בבות של הוד כ"ק רבנו הזקן ויאמר:

"צריכים לשיר את ניגונו של הרבי (רבנו הזקן) הידוע בשם: הניגון בן ד' בבות"...

"ניגונו של הרבי מכוון נגד ד' עולמות: אצילות, בריאה, יצירה,

עשיה. כל בבא מארבעת הבבות מכוונת היא לעולם מיוחד של ארבעת העולמות."

"ארבעת העולמות: אצילות, בריאה, יצירה, עשיה מכוונים נגד ארבעת האותיות של שם הוי"ו..."

"ארבעת האותיות של שם הוי"ו מאירות בארבעת חלוקי הדרגות: נפש, רוח, נשמה, חיה הנמצאים בנשמתם של בן ובת ישראל".

"נגונו של הרבי המכוון נגד ארבעת העולמות אצילות, בריאה, יצירה, עשיה – צריכים לנגנו בדיוק גדול, מפני שמכוון הוא כנגד ארבעת האותיות של שם הוי"ו וכנגד ארבעת העולמות ונוגעים הם בכל ארבעת המדריגות, נפש, רוח, נשמה, חיה שבנשמה".

"האבא – הוד כ"ק אדמו"ר מוהר"ש נ"ע – אמר, שאצל הסבא – הוד כ"ק אדמו"ר הצ"צ – היו חילוקי זמנים בנושא תוכן פנימי של ניגון הרבי בן ד' הבבות פעם היה הסבא אומר: עשיה, יצירה, בריאה, אצילות. פעם היה אומר: יו"ד, ה"א, וא"ו, ה"א. ופעם היה הסבא אומר: נפש, רוח, נשמה, חיה".

"קרה פעם שבעת ששרו את הניגון אמר הסבא: ממלא כולא עלמין, ממלא כולא עלמין, סובב כל עלמין, עצמות אוא"ס ב"ה, זהו כבר דבר אחר לגמרי".

"כשמנגנים ניגון בהתעוררות פנימית הרי זה זמן המוכשר לתשובה והתקשרות וכשמנגנים בטהרת הלב, אחרי תרומת הדשן נכונה בעבודה של תיקון חצות, אחרי קריאת שמע שעל המטה אמיתית ותפלה עמוקה ויגיעה, יכולים לפעול ישועה פרטית בבני וחיי".

"את הניגון יסד הרבי בסדר של עליות מלמטה למעלה, כפי הסדר של תפלה, ברוך שאמר, פסוקי דזמרה, ברכות ק"ש, קריאת שמע, שמונה עשרה, שזהו הסדר של ארבע עולמות, אצילות, בריאה, יצירה, עשיה מלמטה למעלה..."

"בכלל פועלת כל בבא פעולה פרטית, או בדרך פנימי או בדרך מקיף".

"התחלת הניגון פועלת הזזה. הוא מזיז מהמקום לצאת מסביבת החולין... ההמשך של הבבא הראשונה פועל העמקה להעמיק לשם מה צריכים אותו ומהי כוונת מציאותו בעולם".

"הבבא השניה של הניגון יש לה שייכות לבבא הראשונה שבהתחלת בבא זו מורגשת טעם של מרירות ומיד בא ההמשך של הבבא בתקוה ותנועת עלי".

"תנועת המרירות והתקוה בעלית התנועות, הרי זה פועל יוצא מההזזה והעמקה של הבבא הראשונה"...

"הבבא השלישית פועלת רוממות הנפש, והגם שבבא זו באה אחרי הבבא השניה בה נרגשת טעם המרירות בתוקף, מכל מקום, עיר ההרגש בבבא השלישית הוא – רוממות והשתפכות הנפש".

"הבבא הרביעית של הניגון מכונת כנגד עולם האצילות, הדרגה העליונה בשיעור הקומה של ארבעת העולמות, עשי', יצירה, בריאה, אצילות".

"הבבא הרביעית, אם כי שבסדר והדרגה מלמטה למעלה באה אחרי הבבא השלישית, אך באמת בבא רביעית זו מובדלת בעצם מהותה מהבבא השלישית".

"הבדלת ערך המעלה של הבבא הרביעית על הבבא השלישית רואים זאת בפעולה פרטית שהבבא הרביעית פועלת".

"הפעולה הפרטית של הבבא הרביעית היא, עליצות הנפש, שאין זה הענין של רוממות הנפש כי אם עליצות הנפש"...

"בניגון זה מבאר הרבי שיטתו בחסידות ומראה את דרך העבודה של חסיד חב"ד".

"ברור הדבר שניגון זה חברו הרבי בעת היותו אצל הרב המגיד במזריטש, שרוב ניגוניו הם מאותו זמן, אך זה גם כן ברור ששכלולם של כל ניגוני רבנו הזקן בכלל והניגון של ד' הבבות בפרט, שכללם בעת היותו רבי".

וככלותו לדבר על נושא תוכן הניגון בכללותו, ציוה – כ"ק אאמו"ר הרה"ק – לנגן את הניגון במתינות, כל ג' הבבות הראשונות שתי פעמים והבבא הרביעית שלש פעמים, וינגנו את הניגון שלש פעמים בזה אחר זה, ובפעם השלישית יכפלו את הבבא הרביעית עשר פעמים בזה אחר זה, בכדי שיחקק בכל עשר כחות הנפש¹¹.

כ"ק אאמו"ר הצמח צדק היה קורא את בנו הרב"ש – רבי ברוך שלום בנו הבכור: "הבעל הבית", והיה לו קביעות ללמוד עמו קבלה. פעם אחת למדו מה שכתוב בכתבי האריז"ל, נכון לזמר בש"ק. ואמר לו הצ"צ: אאמו"ר – כ"ק רבנו הזקן – אמר: נגינה מגביהה

(11) מכתבו של כ"ק אדמו"ר הריי"ץ נ"ע, נדפס בהתמים, חוברת ה, עמוד 112.

ממהות למהות. כעבור איזה זמן אמר לו שוב הצ"צ: הסבא סיפר כשבאתי בפעם הראשונה למזריטש רציתי בתחלה לנסוע חזרה כי לא ראיתי מה שיכול אני לפעול שם, אך הקדוש ברוך הוא חנני בחוש הנגינה ושמעתי איך שהרבי – הרב המגיד ממזריטש – מנגן. הרבי לא היה מנגן אבל היה טוב לשמוע איך שהוא שר.

וסיים כ"ק אאזמו"ר הצ"צ: כ"ק רבנו הזקן פעל הרבה לקרב אנשים לחסידות בחוש הנגינה שלו¹².

חסידים הנם בעלי שיר. הרבי – רבנו הזקן – עשה אותם לבעלי שיר. רבנו הזקן סידר עשרה ניגונים על פי הסדר דספירות ועולמות אבי"ע.

זכינו לשמוע ביי"ט כסלו תרס"ג מהוד כ"ק אאמו"ר הרה"ק פירוש ארוך ומסודר על הניגון של ארבע הבבות המכוון כנגד ארבעה עולמות אבי"ע. אנו שהיינו נוכחים בעת המחזה הקדוש צריכים לזכור איך שהוד כ"ק אאמו"ר הרה"ק נעמד במלוא קומתו ואמר:

"כולנו חסידי חב"ד צריכים לתת שבח והודיה להשי"ת על זכות ההתקשרות עם הרבי, שעל ידי זה מקושרים אנו באין סוף של חכמה דאצילות, ובניגוניו של הרבי – רבנו הזקן – נלך לקבל את פני משיח צדקנו"¹³.

הכשר בשר לאכילה הוא על ידי מליחה. הוצאת הדמים האסורים הוא על ידי שריה, מליחה והדחה.

הכונה בעבודה היא: שריה – לשרות בדברי הרב. מליחה – יחידות. והדחה זהו ענין הניגון. כששורים בדברי הרב עד שמתעוררים להכנס ליחידות, ושרים ניגון חסידי הרי זה בשר כשר, שהבשר הגשמי נעשה כלי לגילוי הנשמה¹⁴.

(12) משיחת אחרון של פסח תרצ"ז.

(13) ספר השיחות – קיץ הישי"ת, שיחת ש"פ פנחס, י"ד תמוז, אות ו.

(14) ספר השיחות – קיץ הישי"ת, שיחת ש"פ תבוא, חיי אלול, אות יג.

חסיד אחד שגר באיזה כפר התאונן פעם לפני הצמח צדק שאין הוא פוגש חסידים בכפרו ואין הוא יכול להעביר פדיון לרבי. — המון העם חושב ש"פדיון" משמע כסף, אך אצל הרביים הוא ענין של מסירת נפש. — והצמח צדק ענה לו: יש הלא נהר בכפר, טבול עצמך בנהר ונגן את ניגונו של אדמו"ר הזקן...¹⁵.

כ"ק אדמו"ר (מהוריי"צ) ני"ע ביקש לנגן את הניגון של ד' בבות מרבנו הזקן ואת הבבא הרביעית לחזור ג' פעמים ואמר שחסידי רבנו הזקן היו קוראים לניגון זה בשם תקיעה גדולה, שהוא מלשון ותקעתם יתד במקום נאמן, תקע זהו שני ענינים, האיש תוקע את הענין בו או הוא תוקע את עצמו בתוך הענין¹⁶.

ענין הנגינה זהו אחד מהנהגות ודרכי העבודה של החסידים שקיבלו ממורנו הבעל שם טוב ני"ע.

כשבא כ"ק אדמו"ר הזקן לוויטעבסק, בתור חתן הגביר הרי"ל סגל, המשיך את לבבות האברכים לומדי תורה בגאונותו המופלאה. זכות גדולה היתה נחשבת כשבא כ"ק אדמו"ר הזקן על איזו שמחה שבעיר.

פעם אחת כיבדו את כ"ק אדמו"ר הזקן, כשבא על שמחת חתונה אצל אחד החשובים שבעיר, להגיד פלפול, ואמר אז פלפול וחילוק עמוק וחרוף בסברות נעלות במהירות גדולה — כדרכו אז — והתפעלו השומעים מאד מעמקות הפלפול וממה שאמרו במהירות כל כך, ואמר להם כ"ק אדמו"ר הזקן: הלשון הוא קולמוס הלב.

אחר כך ביקשו אותו שיזמר איזה זמר, מפני שבעת שהיה לומד או מתפלל, לא היו הנוכחים יכולים לזוז ממקומם ממתיקות ניגונו, וניגן לפניהם איזה ניגון, אח"ז אמר להם:

הלשון הוא קולמוס הלב, והשיר הוא קולמוס הנפש.

וזה היה אחד מהענינים — דבר מעלת הנגינה — שרבנו הזקן כיון לאמיתתו עוד קודם שידע שיש "סבא" — הבעל שם טוב — בעולם

15) ספר השיחות ה'תשי"א עמוד 85.

16) ספר השיחות ה'תשי"ב עמוד 117.

(כידוע קרא רבנו הזקן את הבעש"ט שהיה רבו של רבו המגיד ממזריטש בשם: "זיידע" (סבא) במובן הרוחני).¹⁷

אחר כך בבואו למזריטש שמע מהמגיד ממזריטש בשם מורנו הבעש"ט שענין הניגון הוא אחד מדרכי העבודה בחסידות. אמנם כל זה הוא באם הניגון הוא "ממולא". כששומעים ניגון יכולים להכיר, אם הוא ממולא באיזה תוכן או שהוא ניגון של מה בכך, ניגון שומם. ניגון שמתפללים בו, הוא ניגון ממולא. כשמנגנים אותו, שומעים ומרגישים את הענין שהיו מתפללים עם הניגון הזה.¹⁷

הרבי — רבנו הזקן — יסד דרכי החסידות על בסיס נאמן. נגינה בכלל ובעת התפלה בפרט, זהו אחד מדרכי החסידים. ר' משה וילנקר ור' פנחס רייזעס — היו מראשוני מחונכיו של רבנו הזקן תלמידי החדרים הראשונים — ספרו שעוד בתחלה אחרי הבחינה בלמוד, שלחם הרבי אל משה זלמן איש השדה להתלמד אצלו ניגונים. משה זלמן היה בשנותיו האמצעיות, יהודי למדן ועסק בחסידות והיה שתקן גדול. הוא היה מנגן גדול. בימים נוראים וימים טובים היה הוא הבעל תפלה אצל הרבי, וברוב ימי הקיץ היה לוקח ספר, יוצא אל מחוץ לעיר בשדות ללמוד ולנגן. ניגנתו היתה לשם דבר בכל הסביבה, והנהגתו באהבת השדה היתה מפורסמת. ולכן קראוהו בשם משה זלמן איש השדה.

פעם אחת — מספרים החסידים ר' זלמן וילנקר ור' פנחס רייזעס — נכנס הרבי לבית המדרש הקטן בו למדו הם ועוד כמה אברכים. הרבי התישב ליד השלחן, סמך עצמו על ידיו בדבקות משך זמן מה. כשהתעורר מדבקותו למד בעל פה את המשנה הבאה: "במה בהמה יוצאת ובמה אינה יוצאת, זמן התפלה הוא השבת של ימות החול, במה בהמה יוצאת — על ידי איזה עבודה בתפלה יכולים להוציא את הנפש הבהמית. בנפש הבהמית ישנם כמה מדריגות, גמל, נאקה, חמור, סוס. — כל דרגה של הנפש הבהמית יש לה סדר עבודה מיוחד. אך העבודה הכללית היא שכל בעלי השיר יוצאים ונמשכים בשיר, שיר זהו טבעת, בה קושרים את החבל, יוצאים בשיר ונמשכים בשיר זהו רצוא ושוב, השיר וזמרה בעת התפלה זהו סגולה

(17) שם עמוד 121.

עצמית, הן בהוצאת הנפש הבהמית ובירור הטוב שבה והן לעורר הכונה הפנימית".

בתורה זו קבע הרבי אצל החסידים עבודה שבלב, עורר את כח הנגינה ונתן כח לחסידים שקול הנגינה יעורר את הכונה¹⁸.

אבי ורבי – הוד כ"ק אדמו"ר מוהר"ש זצוקללה"ה נבג"מ זי"ע – אמר שבעת שמנגנים נגונו של הרבי הזקן – ד' בבות – זהו זמן המוכשר לתשובה, מפני שאז עת רצון למעלה, ומה זה עת רצון יודעים חסידים, והגם שבזמני עת רצון ישנם דרגות, אך הצד השווה שבהן שזהו עת רצון.

הוד כ"ק אדמו"ר הרה"ק התחיל לנגן הניגון בן ד' בבות של רבנו הזקן וכל הנוכחים ניגנו אותו בהתלהבות גדולה והתעוררות בלי התפעלות חיצונית. כל אחד היה עסוק עם עצמו, עם העבר שלו, ההווה והעתיד¹⁹.

רבנו הזקן בבואו חזרה ממזריטש לויטבסק וברצותו להמשיך את האברכים שר לפנייהם ניגון. כידוע היה לו לרבנו הזקן עשרה ניגונים ובניגון זה ששר לפנייהם נהיו כולם בדביקות וכלו כנר, ואז האיר בהם אור התורה, ונתרצו אצלם כל השאלות והקושיות...²⁰.

כשרבנו הזקן חזר ממזריטש בפעם הראשונה לויטבסק מקום מגורו נהיה רעש בעיר – ותהום כל העיר. וכששאלו אותו מה לקח במזריטש, ענה:

במזריטש נודע לי שלושה דברים:

מהו הקדוש ברוך הוא.

מה הם יהודים – ישראל אורייתא וקוב"ה כולא חד.

ומהו ניגון²¹.

(18) שם עמוד 134.

(19) שם עמוד 138.

(20) משיחת פורים תש"ו.

(21) משיחת סדר ראשון של חגה"פ תש"ו.

עשרת ניגוניו של רבנו הזקן

מסורה היא בידי חסידי חב"ד שרבנו הזקן חיבר בעצמו עשרה ניגונים. ניגונים אלו מכוונים ומדויקים הם במאד ורומזים לעיניים רמי המעלה, וסגולה מיוחדת להם להביא את האדם לידי התעוררות תשובה ודביקות הנשמה לאלקות.

(1) ניגון בן ארבע הבבות

ניגון זה ידוע בשם "הניגון בן ארבע בבות" או "ניגונו של הרבי הזקן". והוא הניגון היסודי והראשי של חסידי חב"ד. יצרו וחיברו אדמו"ר הזקן ויש בו עמקות גדולה וכל תנועה ותנועה שבו מכוונת לענין רוחני נעלה. חסידי חב"ד זהירים לנגנו בדיקנות גדולה ורק במועדים וזמנים מוגבלים כמו: ביום אחרון של הג' רגלים, פורים, י"ט כסלו, י"ב תמוז, שמחת חתונה וכדומה.

(2) כאיל תערוג

החסיד המפורסם ר' שמואל גרונם אסטערמאן ז"ל מי שהיה משפיע בשיבת תומכי תמימים בליובאוויטש סיפר שניגון זה שמע מזקן מופלג אחד שהיה בקבוצת המנגנים אצל רבנו הזקן. זקן זה סיפר שבהיותו נער היה סומא בעיניו והביאו אביו לרבנו הזקן בליאזני לבקש ברכה ורפואה. כשהציע אביו בקשתו פתח רבנו הזקן את ספר הזהר וציוה לנער לקרות מתוכו. מתחלה לא ראה רק כמו אותיות מטושטשות, אמנם כשגער עליו רבנו: "קרא בקול רם", נפקחו עיניו והתחיל לקרות כאחד האדם. אביו השאיר אותו בליאזנא ולהיותו בעל כשרון בשירה וזמרה ספחו אדמו"ר לקבוצת המנגנים שלו. בעת ההיא שמע את ניגון הדביקות "כאיל תערוג" מרבנו הזקן שהיה מנגנו לפרקים קרובים בדביקות גדולה. החסיד רשגני"ע הנ"ל ביאר שייכות הפסוקים כאיל תערוג וגוי והיו לטטפת וגוי שבזמר זה באופן כך: כאיל תערוג הוא ענין "רצוא" הנפש ועלייתה לאלקות, ואחר כך והיו לטטפת, שזהו מצות תפילין, הוא ענין "השוב" היינו המשכת אלקות למטה, כידוע אשר ענין התפילין שבראש הוא המשכת ד' מוחין כמובא בספרי קבלה ומבואר בספרי חב"ד.

(3) א-לי אתה ואודך

נוהגים בבית רבי, נשיאי חב"ד, אשר בעת שמחזירים היין לבקבוק מכוסו של אליהו בלילי הסדרים של חג הפסח, מנגנים ניגון זה,

עם התיבות א"לי אתה ואודך, שמקובל מאדמו"ר הזקן. ניגון זה הוא בבירור מעשרת הניגונים.

(4) צאינה וראינה

ניגון דביקות אשר רבנו הזקן היה מנגנו. בשנת תקל"ו באו על חג השבועות קבוץ גדול של חסידים ולא היה המקום מספיק ב"מנין" התמידי ובנו בית כנסת עראי (שאלאש) בחצר. רבנו הזקן יצא מביתו לבית הכנסת שבחצר ואמר בניגון כדרכו בקודש: צאינה וראינה, צאינה כשיוצאים מה"אני" מכל מדריגות של "אני" וראינה – רואים אלקות²².

(5) קול דודי דופק

בניגון "קול דודי דופק" מנקה רבנו הזקן את הנשמה ומוריד הסרכות.

מהתנועה האחרונה רואים כמו שאומרים ראו שאני צודק. הוד כ"ק אדמו"ר האמצעי אמר, שהאבא – אדמו"ר הזקן – היה יכול להכנס בקרבו של החסיד לשרש את הלא טוב בחסידות או בניגון. וניגון זה תובע. הוא – הכונה על החסיד – אומר, מה אתה רוצה ממני ואומרים לו בניגון זה: הבבא הראשונה – הוי' אלקים אמת הוא אלקים חיים, ואמת ה' לעולם. הבבא השניה: למה ירדה הנשמה בגוף. ההמשך הנוסף – מפני שנתאוה הקב"ה להיות לו דירה בתחתונים. הבבא השלישית היא מה שנשמות אומרות שהכונה מוצאת לפועל רק על ידינו, ההמשך הנוסף הוא הרגשו של המקבל בהמשכה זו²³.

כ"ק אדמו"ר (מוהרי"צ) נ"ע ציוה לנגן ניגון זה כמה פעמים ובכל פעם ביאר הכונה של הנגון על דרך הנ"ל, רק בתיבות שונות. וציוה לתפוס הניגון היטב עם הענין הפנימי שבו ולנגנו בזמני התועדות אנ"ש ויפעול הרבה.

ניגון זה הוא בבירור מעשרת הניגונים.

(6) אבינו מלכנו

ניגון זה הוא בבירור מעשרת הניגונים.

(7) לכה דודי

כ"ק אדמו"ר הרש"ב נ"ע היה דרכו לשורר ניגון דבקות זה עם

(22) משיחת יום א' דחגה"ש תשי"א.

(23) משיחת שמחת תורה תרפ"ט.

התיבות של פסוק ראשון של קריאת שמע בתפלות ימי החול. — ולפעמים גם בש"ק כשהיה מתפלל יחד עם המנין (על פי רוב בהיותו ^{אוצר החכמה} בימות הקיץ על נאות דשא).

8) ניגון דביקות חב"ד לתפלות שבת

¹²³⁴⁵⁶⁷ בניגון דביקות זה התפלל — ביחידות, בדביקות והתלהבות עצומה עפ"י דרך החב"ד — כ"ק אדמו"ר הרש"ב נ"ע בכל שבת קודש וגם כ"ק אדמו"ר (מהוריי"צ) נ"ע התפלל בו, ובטח התפללו בתנועות ניגון הזה גם נשיאי חב"ד הקודמים עד כ"ק אדמו"ר הזקן נ"ע. "ציוה לנגן את הניגון דביקות שאביו אדמו"ר הרש"ב היה מתפלל בו ואמר: כשמתפללים באריכות ומתעסקים בעבודה בא הניגון בדרך ממילא"²⁴.

9) ניגון דביקות חב"ד לתפלות ר"ה

ניגון דביקות זה מקובל בבירור שהוא מעשרת הניגונים של אדמו"ר הזקן שהיה מנגנו בדביקות והתלהבות — וכל כל נשיאי החב"ד בכל דור ודור נוהגים — בתוך התפלות של ר"ה ויו"כ, וביותר בתפלת ערבית של ליל אי דר"ה ולפני תקיעת שופר בבי ימים דראש השנה.

"משנות ילדותי זוכר אני ההנהגות — מהוד כ"ק אדמו"ר הרה"ק — מהעבודה בתפלת ערבית דר"ה באריכות גדולה, בניגון התשוקה והבטחון מרבנו הזקן בקול לבבי"²⁵.

בשנת תר"ח בליל אי דר"ה בסעודה סיפר אדמו"ר הצמח צדק שבלייל אי דר"ה תקני"ט סיפר זקנו הוד כ"ק אדמו"ר הזקן בשם מורו הרב המגיד ממזריטש נ"ע אשר מורנו הבעש"ט אמר פעם אחת בליל בי דר"ה אל תלמידיו בזה"ל:

אבא שבשמים רוצה לשמוע מעלותיהם של בניו. ויספר ר' קהת — תלמידו המובהק, שהיה ג"כ חבר להצדיקים הנסתרים — עובדה שקרה לו שבהלכו פעם אחת בדרך שמע שיחתם של שני "בעלי עגלות". האחד אמר לחבירו: בתהלים כתוב, אל תהיו כסוס כפרד אין הבין במתג וגו', סוס חושב שנותנים לו המתג בפיו בכדי שלא ישכח את המלאכה של לעיסה, אך אתה אל תהא כך אלא כן תבין.

כששמע הבעש"ט הסיפור הזה מתלמידו, התלהב בדביקות עצומה

24) ספר השיחות היתשי"ג עמוד 48.

25) ספר השיחות היתשי"א עמוד 27.

והשתטח בפישוט ידיים ורגלים בקול ניגון דבקותי, וזהו מקור הניגון שרבנו הגדול ואחריו כל נשיאי חב"ד מתפללים בו תפלת ערבית בראש השנה, בדבקות עצומה ובבכיות מחרידות לב, כאחד שבוכה על אוהבו הנאמן שהלך²⁶.

(10) בני היכלא

ניגון זה מנגנים עם הזמירות "בני היכלא" בעת סעודה השלישית בש"ק בכל בתי כנסיות ומנינים נוסח אר"י בכל ארצות תבל ומיוחס לכ"ק רבינו הגדול, ויש אומרים שמחברו היה הרה"ח ר' הלל מפאריטש.

(11) ניגון ישן מיוחס לרבנו הזקן

ניגון זה אינו ברור אם הנהו מעשרת הניגונים אבל מקובל ומיוחס הוא לכ"ק רבנו הגדול²⁷.

²⁶ ספר השיחות היתשי"ב עמוד 2.

²⁷ ראה התוים של הניגונים הנ"ל ב"ספר הניגונים" חלק ראשון עמוד 1-7.

פרק נ

משפחתו

הערה

הערה

משפחתו*

אביו: רבי ברוך ב"ר שניאור זלמן ומרת רחל, דור ששי בן אחר בן למהר"ל מפראג ונכדו של רבי ברוך בטלן.

רבי ברוך גר בליאזנא אך לא הי' יכול לסבול את אשר בנו רבנו הזקן קם בפניו וחולק לו כבוד רב בטענו שאיך זה יתכן שאיש אשר שכינה מדברת מתוך גרונו יעמוד מפניו. ולכן החליט לעזוב את ליאזנא והי' נודד מעיר לעיר ובכל מקום בואו הי' בא לבית הכנסת וכולם הכירו בו שאין הוא איש פשוט. אנשי בתי הכנסת היו מזמינים אותו לסעוד על שלחנם. כך נדד מעיר לעיר עד שהגיע למדינת הונגרי' לעיר סולת ונכנס לבית הכנסת כדרכו, ובקשו עשיר אחד ללכת לסעוד על שלחנו וסעד אצלו ביום ובלילה. עסקו של איש זה הי' עשיית יי"ש ובאותו יום שרבי ברוך הי' אצלו מצא ברכה רבה במלאכתו ונתפלא במאד על זה וחשב אולי זהו לרגלי האורח ובקשו להשאר אצלו גם ביום המחרת. ביום המחרת גם כן ראה ברכה במלאכתו ואז הבין בבירור שלרגלי אורח זה שלח לו השי"ת ברכתו. ואמר לרבי ברוך, רואה אני שאינכם נודדים בכדי לצבור הון ולכן אבקשכם להיות אצלי בתמידות וכל מחסורכם עלי. רבי ברוך נתרצה לו ונתן לו האיש חדר מיוחד והספיק לו כל הצטרותו. והי' רבי ברוך שם כמה שנים עד שהגיע זמן פטירתו ונתקבצו אליו גדולי וחשובי העיר כי הי' חשוב בעיניהם וישאלוהו אם יש לו בנים ואי' מקומם בכדי להודיע להם. ויאמר להם רבי ברוך שיש לו ארבעה בנים במדינת רוסי' כולם רבנים והוסיף שלשנים מהם צריך להודיע לאחד צריך רק לרמוז ולרביעי אין צריך להודיע כלל משום שידע בעצמו. אחרי פטירתו קברוהו בכבוד גדול ונתנו לו מקום חשוב והחברה קדישא הקימה מצבה על קברו.

כשנודע לרבנו הזקן מפטירת אביו שלח שליח מיוחד להונגרי' ויתן בידו כסף רב למסור להאיש עבור החזקת אביו ולחברה קדישא עבור המקום והמצבה. אולם האיש והחברה קדישא לא רצו בשום אופן לקבל הכסף. ויאמר להם השליח שרבנו איש אלקי הוא וקפדן וקפידתו בודאי תעשה רושם ולכן יראו לקיים דבריו והוחלט לעשות דין תורה ביניהם

* לקוח מספר "בית רבי".

והיי הפסק שהחברא קדישא מחויבת לקבל הכסף אבל האיש אינו מחויב לקבל עבור החזקתו של רבי ברוך.

תולדותיו באריכות עד התקשרותו בקשרי תנאים ראה בספר הזכרונות של כ"ק אדמו"ר רבי יוסף יצחק נ"ע שניאורסאהן מליובאוויטש, ב חלקים.

אמו : מרת רבקה בת רבי אברהם הגן (ראה בספר הזכרונות הנ"ל).

חותנו : הנגיד ר' יהודה ליב סג"ל מויטבסק. היי איש נכבד ומפורסם ולקח את רבנו הזקן להיות סמוך על שלחנו אך מפני שדרכו של רבנו הזקן מוזר היי בעיניו – סבל רבנו וזוגתו בתו של הרי"ל עגמת נפש רבה ממנו, ורצה להכריח את בתו להתגרש מרבנו הזקן. בסוף ימיו כשחזר רבנו הזקן ממזריטש, ירד ר' יהודה ליב ממעמדו ונפטר באותו זמן.

חמותו : מרת ביילא. ראתה יקר תפארת גדולת רבנו הזקן בימי רבנותו והתחרטה מאד על העגמת נפש שסבל רבנו הזקן מהם ונתעשרה אחר כך.

היא בקשה את רבנו הזקן לשוב לויטבסק ולשכון כבוד בביתה והיא תספק לו כל צרכיו וגם תעזור לחסידים. אך רבנו הזקן מיאן ואמר לה בדרך בדיחותא שהתינוק כשהוא בבטן אמו טוב לו שם במאד, נר דלוק על ראשו, לומד כל התורה ואוכל ממה שאמו אוכלת, ואחר כך כשיוצא לאויר העולם בא מלאך וסטרו וכו', ואף על פי כן אם יאמרו לו לחזור לשם לא ירצה בשום אופן מצד שני טעמים : א) המקום נהי צר. ב) האיש נהי גדול...

אשתו : הרבנית מרת סטערנא. היתה אשה גדולה צנועה וחשובה ובעלת חכמה ודעת חזק ודברי חכמה היו נשמעים מפ"י. היי לה מסירות נפש רב על רבנו הזקן. רבנו הזקן היי מכבדה ביותר ומסופר שכשבא רבנו הזקן לליאזנא והתחילו לנסוע אליו ראה דרך החלון שנוסעים אליו המונים המונים ונפל לארץ והתחיל להתגולל וצעק בקול, מה רוצים ממני, משום מה נוסעים אלי מה ראו בי וכדומה. נכנסה אליו זוגתו הרבנית ואמרה לא אליך הם נוסעים כי אם באשר היית אצל הרב המגיד ממזריטש מבקשים הם אותך לספר להם ממה ששמעת אצלו. ויאמר לה רבנו הזקן אם רק זאת מבקשים הם – אמלא בקשתם, אספר ואספר. אחד מנכדי רבנו הזקן ספר, שכשהיתה פעם מקנטת את רבנו היי לה קדחת שלשה ימים. ופעם אחת אמרה לרבנו הלא גם ענוש לצדיק לא טוב

והשיב לה רבנו בבדיחותא חלילה אינני מעניש אותך כי באם אני הייתי מעניש אותך הי' לך קדחת תשעה ימים...

אחרי פטירתו של רבנו הזקן התישבה ביחד עם בנה האדמו"ר האמצעי בלויבאוויטש וגרה ביחד עם נכדה אדמו"ר הצמח צדק.

פעם אחת התרעמה על בנה אדמו"ר האמצעי והלך בנה לפייסה והוכיחה אותו בדברי חדודים משא רבנו אשר יסרתו אמו מה ברי כו' רוחניות יש לך, הנה מרוחניות אני יודעת יותר, הייתי עם רבנו חמש־שנה ויכולה אני גם לעשות פדיון יותר טוב ממך...

מנוחתה כבוד בלויבאוויטש.

אחיו:

1) רבי יהודה ליב מינוביץ' (נקרא בשם הדוד מהרי"ל) מחבר ספר שארית יהודה על הלכות מליחה ובסופו שו"ת בהם הרבה ביאורים על דברי אחיו רבנו הזקן וגם הרבה דברים ששמע ממנו בעצמו. הוא הי' בן משק ביתו של רבנו הזקן ורוב עניני רבנו היו נחתכים על פיו.

רבי יהודה ליב כתב דרושי התורה אור בלשונו הזהב של רבנו הזקן ורבנו בכבודו ובעצמו הגיהם והעיר שרשימותיו מכוונות הן במאד כפי שנאמרו.

כשהדפיס רבנו את סדר התפלה שלו, הוסיף שם איזה דברים, ויש דברים שהקפיד רבנו עליו על שהוסיפם. אחד מנכדי רבנו הזקן סיפר שמה שכתוב בסדור בענין ספירת העומר שהבאים בסוד ה' יספרו אחר הסדר זהו ממה שהוסיף רבי יהודה ליב ורבנו הזקן הקפיד עליו על כך וענשו שבלי ל' של פסח לא הי' מרשה לו לשמוע דברי חסידות.

אחרי פטירתו של רבנו הזקן הגי' את השלחן ערוך של רבנו.

רבי יהודה ליב נתן הסכמה על הסדור שנדפס בשנת תקפ"ב על ידי המדפיס דקאפוסט רבי ישראל יפה.

כ"ק אדמו"ר הצמח צדק מביא בתשובותיו הרבה דברים ממנו.

מנוחתו כבוד בעיר ינוביץ' ואנשי העיר רועדים לשמו ולזכרו.

2) רבי מרדכי פוזנר. הי' רב באורשא. הוא גם כן עזר בהגהת השולחן ערוך אחרי פטירתו של רבנו הזקן. תוארו הי' דומה במאד לתואר רבנו הזקן.

נפטר ב"א אדר תקפ"ג.

3) רבי משה. היה רב בבאיינעב וגם בליעפלי ואחר כך ברודניא הסמוכה ללויבאוויטש.

נפטר בחיי רבנו הזקן.

גיסיו :

(1) רבי ישראל קזיק חתנו של רבי ברוך אבי רבנו הזקן. הי' לו מסירות נפש על רבנו הזקן כשלקחוהו לפטרבורג (ראה בפרקים כ"כז). מנוחתו כבוד בליובאוויטש.

(2) הגביר רבי עקיבא פרדקין משקלוב חתן ר' יהודה ליב חמיו של רבנו הזקן.

אשתו הכירה בקדושת רבנו הזקן בהיותו בבית חותנו והזהירה את אחותה אשת רבנו לבל תשמע לקול מלחשים להתגרש מרבנו ובסתר עשתה כל אשר ביכלתה להיטיב מצבו של רבנו הזקן שם ולהשיג לו הצטרכויותיו שלא בידיעת בית אביה ורבנו הזקן הי' מחזיק לה טובה עבור זה כל ימיו.

בניו :

(1) כ"ק אדמו"ר רבי דובר שניאורי – אדמו"ר האמצעי – נולד בטי' כסלו תקל"ד ונסתלק ט' כסלו תקפ"ח. מילא מקום אביו אחרי פטירתו וכל הארץ האירה מאור תורתו.

(2) כ"ק רבי חיים אברהם. נולד אחרי שנת תקל"ז והוא שם אחרי רבי אברהם המלאך בנו של הרב המגיד ממזריטש. הי' גדול בתורה ובחסידות ובמדות טובות ובחכמה נפלאה הי' עניו ושפל ברוך והצנע לכת במאד מאד, איש אמת ושונא שקר ולפניו לא הי' משקר שום איש. אחד מנכדי רבנו הזקן ספר שהכיר איש אחד בליובאוויטש שהי' שקרן מפורסם ואף על פי כן בפני רבי חיים אברהם לא הי' משקר. רבי חיים אברהם לא הי' אומר דברי חסידות והי' אומר "בלבי צפנתי אמרתיך" כו'.

תואר פניו הי' דומה לתואר פני אביו רבנו הזקן. במשך י"א השנים שרבנו הזקן הי' בליאדי הי' הוא עומד לפניו ועל ידו הי' משיב תשובות ועצות נכונות לכל מבקש דבר במילי דעלמא. עם פטירתו של אביו רבנו הזקן, קבע גם הוא דירתו בליובאוויטש והוטלה עליו המשרה מטעם אחיו אדמו"ר האמצעי לפקח בעניני אנ"ש. עם פטירת אחיו האדמו"ר האמצעי ורצו להכתיר את חתנו בעל הצמח צדק בכתר הנשיאות החבדי"ת – דחה אותם הצמח צדק ואמר שימנו את דודו רבי חיים אברהם עליהם לרב. אך רבי חיים אברהם לא

רצה בזה בשום אופן והלך אל הצמח צדק לשכנעו לקבל עליו הנשיאות והי' כפוף לפניו כאחד התלמידים.

רבי חיים אברהם נמצא חתום על ההקדמה לשלחן ערוך של אביו בהוצאה הראשונה ובשנת תר"ז הדפיסו בניו ונכדיו את השלחן ערוך עם הוספות שנמצאו בכי"ק רבנו הזקן וגם השאלות ותשובות שלו והוסיף שם הקדמה שניי. הוא גם נמצא חתום על ספר התניא שנדפס בשנת תקע"ד עם הוספת האגה"ק מרבנו הזקן.

רבי חיים אברהם נפטר בשנת תר"ח בליובאוויטש ושם מנוחתו כבוד.

פרטים נוספים אודות רבי חיים אברהם ראה בפרק "תמונתו".

(3) רבי משה חתן הרב החסיד המפורסם ר' צבי הירש מאולע וגיסם של הרה"ח ר' יצחק מאולע ור' ליב מאולע.

הננו להעתיק בזה מכתב מאת כ"ק אדמו"ר רבי יוסף יצחק נ"ע ורשימה אודות רבי משה:

ב"ה. ט"ו מרחשון תשי"ג.
ברוקלין.

ידידי ש"ב הנכבד והנעלה אי"א מוהרש"ז שי

שלום וברכה!

במענה על מכתבו בדבר ראש משפח' כ"ק הרה"ח הר"מ בן הוד כ"ק אדמו"ר הזקן זצוקללה"ה נבג"מ זי"ע ידעתי הרבה מאשר שמעתי מכבוד אמי זקנתי הרבנית הצדקנית מרת רבקה נ"ע אשר שמעה מאת הוד כ"ק חותנה אאזמו"ר הרה"ק בעל צ"צ זצוקללה"ה נבג"מ זי"ע בדבר הרוח קנאה שעבר עליו על הרה"ק הר"מ בעת אשר שר הפלך דעיר מאהילוב הציג את הוד כ"ק אחיו אדמו"ר האמצעי זצוקללה"ה נבג"מ זי"ע ואותו לפני המלך אלכסנדר הראשון בשעת ביקורו בעיר באבינאוויטש הסמוכה לליובאוויטש שלא לפי אותו הכבוד אשר חשב, כי הציגם אחרי אשר הציג תחלה את חבורת האצילים ובנוכחותו של הכהן הראשי דסמאלענסק הוכיח את השר כי הי' מדבר בכמה שפות והכומר הראשי פגע בכבודו של הר"מ ויחד עם זה בתורת משה. והר"מ ענהו בעקיצה חריפה ומזה